

Journal of Tikapur Multiple Campus

Vol.6; June 2023

ISSN: 2382-5227

Published by Research Management Cell (RMC)

Tikapur Multiple Campus

नेवारी र नेपाली भाषाका शब्दहरूको तुलनात्मक अध्ययन

शारदा श्रेष्ठ

धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस, धनकुटा, नेपाल

Email: sharada.stha2047@gmail.com

लेखसार

नेपाल बहुलवादमा आधारित समाज भएको र बहुभाषिक नेपालमा मुलतः पाँच भाषा परिवारका भाषा बोलिने गरेको प्रमाण भेटिन्छ। यी भाषा परिवारमध्ये भारोपेली भाषा परिवारअन्तर्गत पर्ने नेपाली भाषा र भोटबर्मेली भाषा परिवारअन्तर्गत पर्ने नेवारी (नेपाल) भाषाका दैनिक प्रयोजनमा आइरहने ४२४ ओटा शब्दहरूका विचमा के कति समानता र के कति भिन्नता रहेका छन् भनी यी शब्दहरूको विच व्यतिरेकी अध्ययनका लागि धनकुटा नगरपालिका अन्तर्गतका ४, ५, ६ र ७ नम्बर वडामा बोलिने नेवारी भाषालाई आधार मानेर अध्ययन गरिएको छ। नेवारी भाषा र नेपाली भाषाका शब्दहरू विच तुलना गर्नु, नेवारी भाषाका शब्दहरूको सङ्कलन गर्नु र नेवारी भाषाका विशेषताहरू पहिल्याउने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन गरिएको थियो। अनुसन्धान नतिजाबाट नमुना छनौट गरिएका शब्दहरूमा एकरूपता पाइयो भने लवजमा भने केही भिन्नता पाइयो। नेवारी (नेपाल) भाषाको विकास र विस्तारका लागि नेवारी भाषाको प्रयोग व्यवहारको सन्दर्भलाई नियाल्दा दिनानुदिन घट्दो क्रम देखियो। यसर्थ नेवारी भाषाको संरक्षण र संवर्धनका लागि नीतिगत तहमा नेवारी भाषाका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान तिब्र रूपमा हुनुपर्ने, नेवारी भाषाका वक्ताहरूले भाषाको महत्त्वलाई ध्यानमा राखी आफ्नो बालबालिकाहरूलाई पनि नेवारी भाषा सिकाउने कार्य सुझावको रूपमा राख्न सकिन्छ। नेपालको संविधान २०७२ मा व्यवस्था भएको मौलिक हकअन्तर्गत मातृभाषामा शिक्षा आर्जन गर्न पाउने हकलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन सक्दा नेवारी भाषालाई लोपोन्मुख हुनबाट बचाउन सक्ने देखिन्छ।

शब्दकुञ्जी : व्यतिरेकी, रञ्जना लिपि, नेपाल भाषा, बहुभाषिकता, राष्ट्रभाषा

परिचय

नेपाल चार जात छत्तिस वर्णको साभ्ना फूलवारी हो। यहाँ विविध जातजाति, धर्म, संस्कृति र भाषाभाषिकाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्। यही बहुभाषिक, बहुसंस्कृति, बहुजातीय, प्राकृतिक र सांस्कृतिक विविधतामा एकता नै नेपाली र नेपालको पहिचान र गौरवको विषय हो। संसारमा बोलिने

Copyright 2023 ©Author(s) This open access article is distributed under a Creative Commons

Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

चौध भाषा परिवारमध्ये भारोपेली, भोटवर्मेली, आग्नेली, द्रविड र एकल गरी पाँच भाषा परिवारका वक्ताहरू यहाँ बसोबास गर्दछन् (ढकाल, २०७०, पृ. ३२१)। २०६८ सालको जनगणना अनुसार भोटवर्मेली भाषापरिवार अन्तर्गत नै ६८ भाषाहरू बोलिन्छन् जसमध्ये नेवारी भाषा पनि एक हो (जनगणना, २०६८)।

नेवा: भन्ने शब्दले नेपालको एउटा मूलबासी भाषिक समुदायलाई जनाउँदछ। नेवार समुदायको मूल थलो काठमाडौँ उपत्यका हो। काठमाडौँ उपत्यकाबाहेक अन्य जिल्लाका प्रायः सहरी क्षेत्रमा यस जातिको बसोबास रहेको पाइन्छ। यसरी विभिन्न स्थानमा छरिएर रहेका नेवार समुदायले बोल्ने भाषा नै नेवारी भाषा हो। नेवा: भाषा भनेको नेवारी साहित्यको ऐतिहासिक, सामाजिक, सांस्कृतिक एवम् साहित्यिक उपनाम हो। भोटवर्मेली भाषापरिवारअन्तर्गत पर्ने यो भाषा किराँती भाषामा विभिन्न भाषाहरू मिसिएर विकसित भई मल्लकालदेखि साहित्यिक रूपमा फल्दै फुल्दै आएको छ।

नेवारी भाषा धेरै लिपिहरूमा लेखिन्छ। तीमध्ये प्रमुख लिपिहरू रञ्जना, प्रचलित, ब्राह्मी, भुजिमोल हुन्। यी सबै लिपिहरू देब्रेबाट दाँयातर्फ लेखिन्छ, तर कुटिला लिपि भने माथिबाट तल लेखिन्छन्। यी सबै लिपिमा स्वरमाला र व्यञ्जनमाला गरी दुई प्रकारका अक्षरहरू हुन्छन्। नेवारी भाषाका लिपिहरू निम्नानुसार रहेका छन्: ब्राह्मी लिपि, कुटिला लिपि, गुप्त लिपि, प्रचलित लिपि, रञ्जना लिपि, भुजिमोल लिपि, लितुमोल लिपि, कुबेमोललिपि, पाचुमोल लिपि, हिंमोल लिपि, गोलमोल लिपि, कुमोल लिपिहरू रहेका छन्। उपर्युक्त लिपिहरू भए पनि यो भाषा देवनागरी लिपिमा समेत लेखिने एउटा मात्र भोटवर्मेली भाषा परिवारभित्रको भाषा हो।

नेवारी भाषाका विभिन्न भाषिकाहरू रहेका छन् जस्तै: दोलखा भाषिका, चित्लाङ भाषिका, ललितपुर भाषिका, काठमाडौँ भाषिका, कीर्तिपुर भाषिका, भक्तपुर भाषिका, प्याङ्गा भाषिका, पहरी भाषिका, काभ्रे सात गाँउका भाषिका (नाला, बनेपा, साँगा, श्री सन्दापुर, चौकोट, पनौती र खोपासी) धुलिखेल भाषिका आदि। यसरी धेरै भाषिका भए तापनि यिनीहरू बिचमा खासै धेरै भिन्नता भने छैन।

वि.सं २०५८ को जनगणना अनुसार नेवारी भाषा बोल्नेको सङ्ख्या आठ लाख पच्चिस हजार चार सय अठाउन्न रहेको छ। त्यस्तै २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको कुल जनसङ्ख्याको ४४.६४ प्रतिशत जनसङ्ख्याले मात्र मातृभाषाको रूपमा नेपाली भाषा बोल्दछन् भने अरू नेपालीले आफ्नै मातृभाषा बोल्दछन्। भाषा आयोगका अनुसार नेपालमा १२३ ओटा भाषा बोलिन्छन्।

नेवारी भाषा नेपाल उपत्यकाको मौलिक भाषा हो। यस भाषाको उत्पत्ति काठमाडौँ उपत्यकामा नै भएको कुरामा विद्वानहरूको सहमति रहेको छ। काठमाडौँ उपत्यकामा किराँत शासनको समयमा यस भाषामा किराँती भाषाको प्रभाव पर्न गयो। तिब्बतसँगको शताब्दिऔँदेखि रहेको व्यापारले गर्दा यस भाषामा तिब्बती भाषाको पनि उल्लेख्य प्रभाव देखिन्छ। लिच्छवी काल र मल्ल कालमा बढ्दो संस्कृतको तथा शाहकालमा खस (नेपाली) भाषाको प्रभाव यस भाषामा देखिन्छ।

शाहकाल तथा राणा कालमा राष्ट्रद्वारा नेपाली भाषालाई दिइएको प्रथमिकता तथा पञ्चायती व्यवस्थाको एक भाषा नीतिले यस भाषाको विकासक्रममा केही सुस्तायो। प्रजातन्त्र पुनर्स्थापनापश्चात्

नेपाली सञ्चारका माध्यममा निजी क्षेत्रको संलग्नताले यस भाषाको विकासमा सघाउ पुऱ्याएको देखिन्छ ।

२०७२ सालको नेपालको संविधानको धारा ६ मा राष्ट्रभाषाअन्तर्गत नेपालमा बोलिने सबै मातृभाषाहरू राष्ट्र भाषा हुन् भनी उल्लेख गरिएको छ । समाजमा मिश्रित जातजातिहरूको बसोबास र अन्य भाषा तथा संस्कृतिको प्रभावले गर्दा कतिपय अवस्थामा रहरले र कतिपय अवस्थामा बाध्यताले पनि सबै नेवार जातिले नेवारी भाषाको प्रयोग गरिरहेको अवस्था भने छैन ।

भाषावैज्ञानिक सन्दर्भमा भाषा भन्नाले मानवीय उच्चारण अवयवद्वारा उच्चरित यादृच्छिक ध्वनि प्रतीकको व्यवस्थालाई बुझाउँदछ । भाषा मानवीय चिन्तन, मनन र विचार अभिव्यक्तिको साधन हो । समाजमा रहेको प्रत्येक व्यक्तिले भाषाकै माध्यमबाट आपसमा सम्पर्क स्थापित गर्दछ । २०७२ सालको नेपालको संविधानको धारा ७ अन्तर्गत उपधारा (१) मा देवनागरी लिपिमा लेखिने नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा हुनेछ । त्यस्तै उपधारा (२) मा नेपाली भाषाका अतिरिक्त प्रदेशले आफ्नो प्रदेशभित्र बहुसङ्ख्यक जनताले बोल्ने एक वा एकभन्दा बढी अन्य राष्ट्र भाषालाई प्रदेश कानूनबमोजिम प्रदेशको सरकारी कामकाजको भाषा र अन्य मातृभाषालाई समान रूपमा उल्लेख र महत्त्व दिइएको हुनाले नेपाली भाषाका साथसाथै नेपालमा बोलिने अन्य सबै भाषाहरूको जगेर्ना गर्नु नितान्त आवश्यक देखिन्छ । सबै भाषाभाषीको विकासबाट नै सम्पूर्ण नेपालीहरूलाई अझ सुदृढ किसिमले राष्ट्रिय एकताको मूलधारमा समाहित गराउन सकिन्छ । नेपालमा वर्तमान सन्दर्भमा नेपाली भाषालाई नै सरकारी कामकाजको भाषा र फरक समुदायविचको सम्पर्कको माध्यम भाषाको रूपमा प्रयोग गरिँदै आएको पाइन्छ ।

देशभित्र बोलिने सबै भाषामा समान भाषिक सञ्चार विकास हुन सक्दैन सञ्चारको आदानप्रदानका लागि नेपाली भाषा जान्नुपर्ने हुन्छ । नेपालको संविधान २०४७, नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ र हालको नेपालको संविधान २०७२ ले प्राथमिक तहसम्म मातृभाषामा शिक्षा दिने भने तापनि विविध कारण त्यसको कार्यान्वयन हुन नसकेको अवस्थामा विद्यालय शिक्षाको प्रारम्भिक चरणबाट नै नेपाली भाषा जान्नुपर्ने हुन्छ । साथै दैनिक व्यवहार सञ्चालन गर्न, विभिन्न पेसा व्यवसाय सञ्चालन गर्न र सरकारी कामकाज सम्पन्न गर्नका लागि पनि नेपाली भाषा जान्नु पर्ने हुन्छ । यसरी शिक्षा, साहित्य, सञ्चार र अन्य वाङ्मयमा व्यापक रूपमा प्रयुक्त देवनागरी लिपिमा लिखित नेपाली भाषा मर्यादित र सुव्यवस्थित हुन पनि उत्तिकै आवश्यक रहन्छ । नेपाली भाषाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा रहेको वर्चस्वका कारण र नेपाली भाषा सम्पर्क स्थापित गर्ने माध्यम भाषाका रूपमा स्थापित भएको हुनाले पनि नेवारी भाषी विद्यार्थीले यसको अध्ययन र प्रयोग गर्नुपर्ने हुन्छ । नेवारी भाषा र नेपाली भाषा विषम परिवारका भाषा भएकाले नेवारीभाषी विद्यार्थीले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नुपर्ने हुन्छ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्नुपर्ने भएकाले भाषा सिकाइ अलि कठिन र जटिल हुने गर्दछ । त्यस कारण दुवै भाषाको शब्दहरू थाहा भएमा नेपाली भाषा सिक्न र सिकाउन सजिलो मात्र नभई प्रभावकारी शिक्षण पनि हुन जान्छ ।

२०६८ को जनगणनाले नेपालमा १२५ जातिहरू रहेको उल्लेख गरेको छ । जसमा नेवार जातिको जनसङ्ख्या १३,२१,९३३ जना वा ४.९९ प्रतिशत रहेको छ । जनगणना २०६८ का अनुसार नेवार भाषा बोल्ने जनसङ्ख्या ८,४६,५५७ जना वा ३.१९५ प्रतिशत रहेका छन् । धनकुटा जिल्लाका क्रमशः वडा नं. १

देखि १० सम्म क्रमशः १९६, ३५, ७५, ३४५, ५६९, ५०८, ७०७, ६१, २५६, १९० जना गरी जम्मा २९४२ जना वा ८.६१ प्रतिशत यो धनकुटा जिल्लामा रहेका जनसङ्ख्यामध्ये क्षेत्री, राई, आठपहरियापछि चौथो स्थानमा नेवार पर्दछ (बजेट नीति तथा कार्यक्रम २०७७, धनकुटा नगर कार्यपालिकाको कार्यालय) ।

यो अनुसन्धान नेवारी भाषाका शब्द तहसँग सम्बन्धित रहेको छ । त्यसैले यसमा नेवारी भाषाका शब्द र नेपाली भाषाका शब्दहरूबिच व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ । स्वतन्त्र रूपमा प्रयोग हुने भाषाको सबैभन्दा सानो अर्थपूर्ण एकाइलाई शब्द भनिन्छ । शब्द रूपभन्दा ठुलो र पदावलीभन्दा सानो हुन्छ । प्रायोगिक भाषाविज्ञानको एउटा शाखा व्यतिरेकी विश्लेषण हो । व्यतिरेकी विश्लेषण भन्नाले दुई वा दुईभन्दा बढी भाषाको व्यवस्था वा उपव्यवस्थाहरूको समानता र भिन्नताहरूको तुलनात्मक अध्ययनलाई जनाउँदछ ।

पूर्वकार्यको समीक्षा

विगत १०-२० वर्षमा नेवारी भाषालाई प्रस्फुटन गराउन थुप्रै अनुसन्धानकर्ताहरूले केही व्यावहारिक अनुसन्धान गरेका प्रमाणहरू भेटिन्छन् । श्रेष्ठ (२०६०), द्वारा तयार पारिएको कक्षा छ मा अध्ययनरत नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण नामक शीर्षकमा अनुसन्धान गरिएको छ । उक्त अध्ययनको मुख्य उद्देश्य कक्षा छमा अध्ययनरत नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारण गर्दा गर्ने त्रुटिको पहिचान गरी त्यसको विश्लेषण गर्नु रहेको छ । यस अध्ययनमा प्राथमिक र गौण स्रोतबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । उक्त अध्ययनको सारभुत निष्कर्षमा नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपालीका प्राणत्व र घोषत्व उच्चारणमा त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ, जसअन्तर्गत प्राणत्वतर्फ ७७.५ प्रतिशत र घोषत्वतर्फ ३१.२५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ । नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले अनुनासिकता, रेफ तथा य,ण, /न क्ष/छ आदि क्षेत्रमा अत्यधिक त्रुटि गरेको देखिन्छ । नेवारी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपालीको उच्चारणमा 'ट' वर्ग र त वर्गका वर्णहरूको उच्चारणमा सर्वाधिक त्रुटि गरेको पाइएको कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

श्रेष्ठ (२०५९), द्वारा तयार पारिएको दोलखाको नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको मुख्य उद्देश्य दोलखाको नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्ने र दोलखाली नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्यरचनाका विशेषताहरू पहिल्याउने रहेको छ । यस अध्ययनको निष्कर्षमा वाक्य संरचनामा दोलखाको नेवारी र नेपाली दुवै भाषाका वाक्य संरचनामा कर्ता -क्रिया, कर्ता, कर्म, क्रिया जस्ता पदक्रम भएको पाइन्छ । लिङ्गलाई आधार मानी नेवारी र नेपालीका वाक्यरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेवारीका भविष्यत् कालिक वाक्यका क्रियापदलाई लिङ्गले प्रभावित तुल्याएको पाइन्छ । वचनका आधारमा नेवारी र नेपाली भाषाको वाक्यरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेवारीको वाक्यमा कर्तामा 'पेन' र पेसिन जस्ता प्रत्ययलाई बहुवचन बनाएको पाइन्छ । कालका आधारमा नेवारी र नेपालीका वाक्यरचनाको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेवारीका भुतकालको वाक्यरचनाको धातुमा 'औ' वा 'अन' प्रत्यय लाग्ने गरेको पाइन्छ ।

महर्जन (२०५४) द्वारा तयार पारिएको नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्य - सङ्गतिको व्यतिरेकी

अध्ययन शीर्षकको प्रमुख उद्देश्य नेवारी र नेपाली भाषाका वाक्य गठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्नु, नेवारी भाषीले नेपाली भाषाका वाक्य गठनका विशेषताहरू पहिल्याउनु रहेको छ । उक्त शोधको निष्कर्ष भने नेवारी र नेपाली भाषा फरक भाषिक परिवारका भाषा भए तापनि वाक्य संरचनाका दृष्टिले भने कर्ता र क्रियाको रूप समान सङ्गतिमा पूर्ण भिन्नता देखिन्छ । वचनका दृष्टिले नेवारी भाषामा मानवेतर र मानव दुवैमा वाक्यसङ्गति नभएको पाइन्छ । नेवारी र नेपाली भाषाको वाक्य संरचनामा आदरको सङ्गति सबै जसोमा देखिन्छ तर निम्न र मध्यम आदरार्थीमा नेवारी भाषामा छुट्टाछुट्टै पुरुषविच सर्वनाम प्रयोग भएको देखिँदैन । नेपाली भाषामा उक्त आदरवाची पुरुष 'तँ' र तिमी गरी फरक फरक प्रयोग भएको देखिन्छ ।

नेवार (२०६३) द्वारा तयार पारिएको ताप्लेजुड नेवार भाषा र नेपाली भाषाको वाक्य गठनको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको शोधकार्यको मुख्य उद्देश्य नेवार भाषा र नेपाली भाषाको अन्तर पत्ता लगाउनु त्रुटि क्षेत्र पहिल्याउनु र समस्या समाधानका उपायहरू सुभाउनु रहेको छ । यस शोधमा नेवार भाषा र नेपाली भाषामा तृतीय पुरुषका आदरार्थीका तहहरूको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा नेपाली भाषामा आदरार्थीका पाँच तहहरू छन् भने नेवार भाषामा तीन तह मात्र देखिन्छन् । यस शोधमा नेवार भाषामा आदररहित र मध्यम आदरमा एउटै रूपको प्रयोग हुने कुरा बताइएको छ ।

यसरी नेवार भाषाका सन्दर्भमा विभिन्न अध्ययन र अनुसन्धान भए तापनि पूर्वी नेपालको नेवारी भाषामा कम अनुसन्धान भएकाले यस अनुसन्धान कार्यका लागि नेवारी भाषाका वक्ता सङ्ख्या बढी भएका ठाउँहरूलाई उद्देश्यमुखी अनुसन्धानका रूपमा नमुना छनोट गरी यो लेख तयार पारिएको छ । यस अनुसन्धानको प्रमुख उद्देश्य नेवारी भाषाका विशेषताहरू पहिल्याउनु, नेवारी भाषाका शब्दहरूको सङ्कलन गर्नु, नेवारी भाषा र नेपाली शब्दहरूविच तुलना गर्नु रहेको छ ।

अध्ययन विधि

प्राथमिक र द्वितीयक विधिको प्रयोग गरी यो अनुसन्धान तयार गरिएको छ । तथ्याङ्कको सङ्कलन उद्देश्यमुखी छनोट प्रक्रियाद्वारा गरिएको छ । यो शोधकार्य गुणत्मक भएकाले मुलतः तुलनात्मक र वर्णनात्मक विधिको अवलम्बन गरिएको छ । नेवारी र नेपाली भाषाका शब्दहरूको तुलनात्मक अध्ययन शीर्षकको अनुसन्धानका लागि नेवारी र नेपाली भाषाका शब्दहरूलाई नमुना छनोटका रूपमा लिइएको छ । नमुना छनोटका लागि उद्देश्यमुखी छनोट पद्धति अपनाइएको छ । यस अनुसन्धानका लागि नेवारी भाषाका वक्ता सङ्ख्या बढी भएका ठाउँहरूलाई उद्देश्यमुखी अध्ययन स्थलका रूपमा नमुना छनोट गरिएको छ । धनकुटा नगरपालिका वडा नम्बर ४, ५, ६, र ७ लाई उद्देश्यमुखी अध्ययनस्थलको रूपमा नमुना छनोट गरिएको छ । त्यस स्थलमा भएका नेवारी भाषी वक्ताहरूले बोल्ने नेवारी भाषालाई आधार मानी शब्दहरूको सङ्कलन गरिएको छ । ती शब्दहरूलाई नेवारी भाषासम्बन्धी विज्ञहरू, शिक्षकहरू, अग्रजहरूबाट सङ्कलित शब्दहरूको सत्यापन गरिएको छ । ती वडाहरूमा गरिएको अनुसन्धानबाट नेवारी भाषामा शरीरका अङ्गहरू जनाउने शब्दहरू, घरेलु सामान जनाउने शब्दहरू, फलफुल जनाउने शब्दहरू, नातासम्बन्ध जनाउने शब्दहरू, सातवार जनाउने शब्दहरू, बाह्र महिना जनाउने शब्दहरू, रङ जनाउने शब्दहरू, किराफट्याङ्ग्रा जनाउने शब्दहरू, घरपालुवा जनावर जनाउने शब्दहरू, अङ्क जनाउने शब्दहरू, जङ्गली जनावर जनाउने शब्दहरू, भेषभुषा/लत्ताकपडा जनाउने शब्दहरू, सर्वनाम जनाउने

आफ्नै शब्दहरू, अन्नबाली/गेडागुडी जनाउने शब्दहरू, खाद्यपदार्थ/खानेकुरा जनाउने शब्दहरू, सागपात र तरकारी जनाउने शब्दहरू, समय जनाउने शब्दहरू, स्वाद जनाउने शब्दहरू, विशेषण जनाउने शब्दहरू, प्राकृतिक स्रोत जनाउने शब्दहरू, अभिवादन जनाउने शब्दहरू, आदर जनाउने शब्दहरू, क्रिया जनाउने शब्दहरू, गहना जनाउने शब्दहरू, प्रश्नवाचक जनाउने शब्दहरू, नामयोगी जनाउने शब्दहरू, आज्ञा/निर्देशन जनाउने शब्दहरू रहे तापनि केही शब्दहरूलाई जनाउन देवनागरी लिपिको नेपाली भाषाका शब्दहरू नै प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

सामग्रीको सङ्कलन

प्रस्तुत अनुसन्धानका लागि तथ्याङ्कको सङ्कलन कार्य प्राथमिक र द्वितीयक दुवै स्रोतहरूबाट गरिएको छ । तथ्याङ्क सङ्कलन उद्देश्यमुखी छन्नैट प्रक्रियाद्वारा गरिएको छ ।

प्राथमिक स्रोत

सामान्यतः अनुसन्धानकर्ताले आफ्नै प्रयासमा पहिलोपटक प्राप्त गरेको सामग्रीलाई प्राथमिक स्रोतीय वा मौलिक सामग्री भनिन्छ (लम्साल, २०६८, पृ. २५) । प्रस्तुत अध्ययन नेवारी भाषासँग सम्बन्धित भएकाले नेवारी जातिहरूको बाहुल्यता भएका ठाउँमा अध्ययन गरिएको छ । नेवारी भाषाको अध्ययन धनकुटा जिल्लाको धनकुटा नगरपालिकाको वडा नं. ४, ५, ६ र ७ का नेवारी जातिसँग आवश्यकताअनुसार व्यक्तिगत र सामुहिक विचार विमर्शका माध्यमबाट सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । अनुसन्धानकर्ता स्वयम् नेवारी भाषी वक्ता रहेकी हुनाले नेपाली शब्दलाई नेवारी भाषी अग्रजहरूसँगको सोधखोजद्वारा शब्दहरू सङ्कलन गरिएको छ ।

द्वितीयक स्रोत

आफ्नो संलग्नताबेगर पनि पहिलेदेखि नै उपलब्ध भइराखेका सामग्री नै द्वितीय स्रोतीय सामग्री हुन् । प्रस्तुत अनुसन्धानका लागि पुस्तकालयीय अध्ययन, अनुसन्धानको विषयसँग सम्बन्धित पुर्वकार्यहरू, शोधपत्र, लेख रचनाहरू, पत्रपत्रिका, जातीय संस्थाका रूपमा रहेका विभिन्न अभिलेख, नेवारी भाषाको शब्दकोश जस्ता विभिन्न अभिलेख आदिलाई द्वितीयक स्रोतहरूका रूपमा लिइएको छ । यिनै कृतिहरूद्वारा कतिपय नेवारी भाषाका शब्दहरूलाई सङ्कलन गरी अध्ययन कार्यलाई अगाडि बढाइएको छ ।

यस अध्ययनको तथ्याङ्क सङ्कलनमा क्षेत्रीय अध्ययन पद्धति अवलम्बन गरिएको छ । तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण वर्णनात्मक विधिबाट गरिएको छ । निर्धारित सीमाबाट नेपाली भाषाका शब्दहरूलाई नेवारी भाषाका अग्रजलाई अनुवाद गर्न लगाई तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । प्रस्तुत अनुसन्धानले पूर्णता प्राप्त गर्ने भनेको नै यसको विश्लेषणको आधार गुणात्मक भएको मुलतः तुलनात्मक र वर्णनात्मक तरिकाले व्याख्या र विश्लेषण गरिएको छ । छनोट गरी सङ्कलित गरिएका वाक्यहरूलाई तुलना गरी समानता र असमानताहरू केलाइएको छ । नेवारी भाषा र नेपाली भाषा बिचको शब्दको व्यतिरेकी विश्लेषणसँग सम्बन्धित अनुसन्धान भएकाले नेवारी र नेपाली भाषाका शब्दहरू बिचको समानता र असमानताको व्याख्या विश्लेषण गरी नेवारी भाषीले नेपाली भाषा सिक्दा गर्न सक्ने सम्भावित त्रुटिहरू केलाइएको छ ।

नतिजा र छलफल

नतिजा तथा छलफलअन्तर्गत नेवारी भाषाबाट सङ्कलित विभिन्न लिपिका नमुना, शब्दहरू आदिको व्यतिरेकी अध्ययनका साथै तिनको व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

नेवारी भाषामा प्रचलित लिपि

नेवारी भाषाका विभिन्न १२ लिपिहरूमध्ये बढी प्रयोगमा रहेका लिपि रञ्जना, प्रचलित, ब्राह्मी, भुजिमोल हुन् भने गोलमोल लिपि, कुटिला लिपि, गुप्त लिपि, लितुमोल लिपि, कुबेमोल लिपि, पाचुमोल लिपि, हिंमोल लिपि, कुमोललगायत अन्य लिपि रहेको यो भाषा देवनागरी लिपिमा समेत लेखिने एउटा मात्र भोटवर्मेली भाषा परिवारभित्रको भाषा हो । यी सबै लिपिहरू बायाँबाट दाँयातर्फ लेखिन्छन् तर कुटिला लिपि भने माथिबाट तलतिर लेखिन्छ ।

यी सबै लिपिमा स्वरमाला र व्यञ्जनमाला गरी दुई प्रकारका अक्षरहरू हुन्छन् । ती लिपिका चित्रहरू निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएका छन् :

चित्रसङ्ख्या १

नेवारी भाषामा प्रयोग गरिने विभिन्न लिपिहरू र तिनका नाम

नेवारी तथा नेपाली भाषाका शब्दहरूको व्यतिरेकी अध्ययन

फलफूल, अन्नबाली तथा गेडागुडी, सागपात तथा तरकारी, स्वाद, खाद्यपदार्थ तथा खानेकुरा जनाउने मूलतः नेवारी भाषाका आफ्नै शब्दहरू भए तापनि नेपाली भाषाका कटुस, लिची, बदाम, जुनार, ओखर, फापर, तिल, गाँजर, फर्सी, मूला, पिँडालु, टर्रो, चिनीलाई भने नेवारी भाषामा पनि तिनै नेपाली शब्दहरूको प्रयोग गरिन्छ। त्यसैले यी शब्दहरूमा दुवै भाषाहरूमा समानता रहेको छ।

तालिका सङ्ख्या १

फलफूल, अन्नबाली, गेडागुडी, सागपात, तरकारी जनाउने शब्दहरू

फलफूल जनाउने शब्दहरू			अन्नबाली तथा गेडागुडी जनाउने शब्दहरू			सागपात तथा तरकारी जनाउने शब्दहरू		
क्र.सं	नेवारी भाषा	नेपाली	क्र.सं	नेवारी	नेपाली	क्र.सं	नेवारी	नेपाली
१	सन्त्रासी	सुन्तला	१	वाकिजाकी	धान	१	हि	आलु
२	तुसी	काक्रो	२	दुसी	कोदो	२	काँकचा	इस्कूस
३	छैँ हि	तरुल	३	जाकि	चामल	३	खाख	साग
४	बःसी	आरु	४	भुति	सिमी	४	हि	तरुल
५	तु	उखु	५	मुसे	भटमास	५	ला	मासु
६	म्वाय्	केरा	६	छव	गहुँ	६	छेर्मा	साग
७	स्याउपासी	स्याउ	७	तछव	जो	७	सलगं	सलाम
८	नँईक्याः	नरिवल	८	कयगू	केराउ	८	कुवि	बन्दाकोपी
९	चाकुई	सखरखण्ड	९	तू	तोरी			
१०	सखि	पिडालु	१०	माय कँ	दाल			
			११	लाबजा	मकै			
स्वाद जनाउने शब्दहरू			खाद्यपदार्थ तथा खानेकुरा जनाउने शब्दहरू					
क्र.सं	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.सं	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.सं	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	पाउँ	अमिलो	१	जा	भात	१३	थौं	जाँड
२	चाकु	गुलियो	२	क्वा	तिहुन	१४	अैला	रक्सी
३	खायु	तितो	३	घ्य	घिउ	१५	छुसा	नुन
४	खाउँ	चिसो	४	दुरु	दूध	१६	लाभा	लसुन
५	ताःन्वये	तातो	५	चिकं	तेल	१७	पालु	अदुवा
६	चि	नुनिलो	६	च्या	चिया	१८	खैय्	अण्डा
७	पालु	पिरो	७	न्हीन्से	खाजा	१९	ना/ल	पानी
८	सालु	पातलो	८	खाया ला	कुखुराको मासु	२०	हलू	बेसार
९	खातु	बाग्लो	९	फाया ला	सुँगुरको मासु	२१	छुचुङ्ग	पिठो
१०	धोग्यू	कुहिएको	१०	घोती	मही			
११	टर्रो	टर्रो	११	धौ	दही			
१२	नावल	गन्हाउनु	१२	मल्ला	खुर्सानी			

सर्वनाम, आज्ञा तथा निर्देशन, प्रश्नवाचक शब्द, विशेषण, आदर, नामयोगी र क्रिया जनाउने शब्दहरूमूलतः नेवारी भाषाका आफ्नै शब्दहरू छन्। तथापि नातासम्बन्ध र अभिवादन जनाउने भने

नेपाली भाषाका केही शब्दहरू बुवा, दाजु, भाइ, काकी, देवर, नन्द, भतिजो, भतिजी, हजुर, आदि जस्ता शब्दहरू नेवारी भाषामा पनि सोही शब्दहरूको प्रयोग गरिन्छ। त्यसैले यी शब्दहरूमा दुई भाषाहरूमा समानता रहेको छ।

तालिका सङ्ख्या २

सर्वनाम, आज्ञा तथा निर्देशन, प्रश्नवाचक शब्द, विशेषण, नातासम्बन्ध, आदर, नामयोगी, क्रिया र अभिवादन जनाउने शब्दहरू

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	जि	म	१	दाने	उठ	१	गौव	कुन ?
२	छ	तँ	२	हुँ	जाऊ	२	सुनड	कसले ?
३	छःप्वः	तपाईं	३	हकी	ल्याऊ	३	गुगु	कसको ?
४	छि	तिमी	४	बुनेव	पढ	४	सुनपा	कोसँग ?
५	जिता	मलाई	५	यामाव	गर	६	छु	के ?
६	आइता	ऊ	६	मकुनेव	नटिप	७	गुली	कति ?
७	भिँपुंता	हामी	७	मनुत्व	नबोल	८	गुबले	कहिले ?
८	जिया	मेरो	८	धाये	भन	९	गनः	कता ?
९	छिया	तिम्रो	९	ब्यू	देऊ	१०	गन्ये	कस्तो ?
१०	भिपुया	हाम्रो	१०	सिलेव	माभ्र	११	गोश्वेलाड	कताबाट ?
			११	तेव	लगाऊ	१२	गोव	को ?
			१२	फपुलेव	फर्क	१३	सुयाख	कसको ?

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	खायु	तितो	१	अजा	हजुर बुवा	१९	मिसा	श्रीमती
२	तःजा	अग्लो	२	अजी	हजुर आमा	२०	तोयानी	मितिनी
३	ता	होचो	३	माँ	आमा	२१	तोया	मित
४	तान्वये	गर्मी	४	क्या	छोरा	२२	भिन्वा	भान्जा
५	खुँ	जाडो	५	म्ह्या	छोरी	२३	तजु	भाउजु
६	खुँ	चिसो	६	इलिम्चा	बुहारी	२४	जिचाजु	भेनाजु
७	तुयु	सेतो	७	जिचा	ज्वाइँ	२५	पाजु	मामा
८	हाकु	कालो	८	धवुवा	ठुलो बुवा	२६	मलेजू	माइजू
९	बल्ला	मोटो	९	धर्माँ	ठुलो आमा	२७	निनी	फुपू
१०	चुकुरौँ	सानो	१०	कका	काका	२८	ससु केँ	साली
११	बाँला	राम्रो	११	काकी	काकी	२९	तता	दिदी
१२	बाँमला	नराम्रो	१२	ससुबुवा	ससुरा	३०	चर्माँ	सानो आमा
१३	पालु	पिरो	१३	ससुमाँ	सासू	३१	तता	श्रीमानको भाउजू
१४	पाउँ	अमिलो	१४	छायचा	नाति	३२		
१५	ताहाकः	लामो	१५	छायचाइनी	नातिनी	३३		
१६	महासु	पहेंलो	१६	मिजन्तो	श्रीमान्	३४		

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	छ	तँ	१	दुनेः	भिन्न	६	बखे	पर
२	छि	तिमी	२	पिने	बाहिर	७	थानी	माथि
३	छि	तपाईं	३	खे	मा	८	अले	र
४	छि	हजुर	४	निसिं	बाट	९	नपाङ्	सँगै
			५	थिङ्का	सम्म	१०	कुनी	तल

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	कृतुपने	भार्नु	९	न्हिले	हाँस्नु	१७	यामाव	गर्नु
२	नये	खानु	१०	हकेष	ल्याउनु	१८	म्हेती	खेल्लु
३	वान्याये	टोक्नु	११	चुँ/फेतुये	बस्नु	१९	चायेक	खोल्लु
४	भ्वायमाव	ठेल्लु	१२	वने	जानु	२०	फ्यये	चाटनु
५	वायमाव	जोल्लु	१३	तखेव	भाँचु	२१	साँचु	चल्लु
६	दयामाव	कुटनु	१४	हिनेगुः	बटानुं	२२	काये	भिकनु
७	कुचा	हान्नु	१५	म्हये	खन्नु	२३	देना	सुल्लु
८	सोयमाव	सिउनु	१६	निने	गन्नु			

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	ज्वजलपा	नमस्कार	३	हजुर	हजुर	५	सुभाय्	धन्यवाद
२	अले अले	हवस्	४	ल्हापु	अभिवादन			

अङ्क र समय, जनाउन मूलतः नेवारी भाषाका आफ्नै शब्दहरू छन् । यद्यपि प्राकृतिक जनाउने केही शब्दहरू र बाह्र महिना, सातवार जनाउने शब्दहरू भने पूर्णतः नेवारी भाषामा पनि नेपाली भाषाका शब्दहरूकै प्रयोग गरिन्छ । त्यसैले यी शब्दहरूमा दुई भाषाहरूबिच केही आंशिक त केहीमा भने पूर्णतः समानता रहेको छ । तलको तालिकाबाट प्रस्ट हुन्छ

तालिका सङ्ख्या ३

अङ्क, समय, प्राकृतिक, बाह्र महिना र सातवार जनाउने शब्दहरू

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	छ	एक	११	भिन्र्छगू	एघार	२१	नीन्छगू	एक्काइस
२	ने	दुई	१२	भिन्रिगू	बाह्र	२२	नीनिगू	बाइस
३	स्व	तीन	१३	भिन्रि स्वंगू	तेह्र	२३	नी स्वंगू	तेइस
४	पे	चार	१४	भिन्रि पंगू	चौध	२४	नी स्वंगू	चौबीस
५	न्या	पाँच	१५	भिन्रि न्यांगू	पन्ध्र	२५	नी पंगू	पच्चीस
६	खु	छ	१६	भिन्रि खुंगू	सोह्र	२६	नी न्यांगू	छब्बीस
७	न्है	सात	१७	भिन्रि न्हैंगू	सत्र	२७	नी खुंगू	सत्ताइस
८	च्या	आठ	१८	भिन्रि च्यांगू	अठार	२८	नी न्हैंगू	अठाइस
९	गु	नौ	१९	भिन्रि गंगू	उन्नाइस	२९	नी च्यांगू	उन्तीस
१०	भिक्रि	दश	२०	नी	बीस	३०	स्वी	तीस

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	नु	दिन	७	न्हप्पा	पहिले	१३	नक्कती	भर्खरै
२	थङ्ग	आज	८	सुथा	बिहान	१४	थागुने	पोहोर
३	कने	भोलि	९	न्हैने	दिउँसो	१५	हन्ने	नजिक
४	कन्सा	पर्सी	१०	बोनी	बेलुका	१६	तापा	टाढा
५	म्हैगो	हिजो	११	चाने	रात	१७	थागुने	पोहोर साल

६ म्हिंगो अस्ति १२ दाछी वर्ष

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	ना/ल	पानी	६	तिमिला	जुन	११	कपं	इन्द्रेनी
२	ल्हों	ढुङ्गा	७	नगु	तारा	१२	असिना	असिना
३	च	माटो	८	सिं	दाउरा	१३	च्वापु	हिउँ
४	सर्ग	आकाश	९	खसु	कुहिरो	१४	मि	आगो
५	निभा:	सूर्य	१०	फय्	हावा			

घरपालुवा जनावर जनाउने शब्दहरूमुलतः नेवारी भाषाका आफ्नै शब्दहरू छन् । तथापि जङ्गली जनावर, किराफट्याङ्गा र घरेलु समानजनाउने शब्दहरू भने नेपाली भाषाका केही शब्दहरू कालिज, गिद्ध, भालु, अरिङ्गाल, शङ्खेकिरा, लार्भा, जुनकिरी, माकुरा, सुलसुले, कैँची, गुलेली, भ्याल, चिम्टा, चुलेसी, बाल्टिन,डालो, आदि जस्ता शब्दहरू नेवारी भाषामा पनि सोही शब्दहरूको प्रयोग गरिन्छ । त्यसैले यी शब्दहरूमा दुई भाषाहरूमा समानता रहेको छ । यिनका केही शब्दहरू तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएका छन् :

तालिका सङ्ख्या ४

जङ्गली जनावर,			किराफट्याङ्गा, घरपालुवा जनावर			र घरेलु सामान जनाउने शब्दहरू		
क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	क्व	काग	१	कुसी	उपियाँ	१	खिचा	कुकुर
२	इमा	चील	२	की	किरा	२	खा	कुखुरा
३	धुँ	बाघ	३	इमुचा	कमिला	३	सा	गाई
४	चुसा	दुम्सी	४	पाँति	लामखुट्टे	४	वासा	गोरु
५	छुँ	मुसा	५	ब्वये	भिँगा	५	भुचा	बिरालो
६	तेन्हु	मृग	६	सि	जुम्रा	६	फा	सुँगुर
७	ध्वँ	स्याल	७	कस्तिहा	माहुरी	७	हँय्	हाँस
८	किसि	हात्ती	८	बिल्ली	साडलो	८	बखुं	परेवा
९	चल	हरिण	९	लापा	पुतली	९	दुगुचा	बाखा
१०	ताहा:	सर्प	१०	हइ	खजुरो	१०	मेय्	भैंसी
११	चिकलापा	चमेरा	११	कुमि	धमिरा	११	फै	भेडा
१२	सुकुभत्तु	ढुकुर	१२	की	जुका	१२	ग्वंग:	भाले
१३	नव:चा	नयाउरी मुसा	१३	भूपति	भुसुना	१३	माखा	पोथी
१४	भत्तु	सुगा	१४	द्व: वि	गड्यौला	१४	गाधुँ	गधा

१५	गौरा मेय्	गैंडा	१५	किमि	पेटमा पर्ने जुका	१५	डा	माछा
१६	गलह	गोही				१६	सल	घोडा

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	प	बन्चरो	८	पुलु	भकारी	१५	अँग्याले	चुल्हो
२	तुफि	कुच्चो	९	छैं	घर	१६	नउ	खरानी
३	चुपी	खुकुरी	१०	चेबी	ढोको	१७	नाइखी	नाम्लो
४	मल्ल	गुन्द्री	११	चाया धपो	माटाको घैटो	१८	इचा	हाँसिया
५	लुखा	ढोका	१२	कर्दो	चक्कु	१९	थाँला	भाँडा
६	मुलु	सियो	१३	कसुला	पन्यू	२०	ओखली	अखली
७	का	धागो	१४	धचा	डाडु			

शरीरका अङ्गहरूमा जनाउने शब्दहरू मुलतः नेवारी भाषाका आफ्नै शब्दहरू छन् । यद्यपि गहना, भेषभुषा तथा लत्ताकपडा र रङ जनाउने शब्दहरू भने नेपाली भाषाका केही शब्दहरू फुली, टप, दुङ्ग्री, कुर्ता, पेन्ट, निलो, बैजनी, आदि जस्ता शब्दहरू नेवारी भाषामा पनि सोही शब्दहरूको प्रयोग गरिन्छ । त्यसैले यी शब्दहरूमा दुई भाषाहरू बिच आंशिक समानता रहेको छ ।

तालिका सङ्ख्या ५

गहना, भेषभुषा तथा लत्ताकपडा, रङ र शरीरका अङ्गहरू जनाउने शब्दहरू

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	अंगू	औँठी	१	तुपुलि	टोपी	१	ह्याउँ	रातो
२	लुँ	सुन	२	लाकाँ	जुत्ता	२	तुयू	सेतो
३	वहः	चाँदी	३	कमिज	सट	३	वाउँ	हरियो
४	जःम्	माला	४	हेङ्जु	चोली	४	म्ह्वासु	पहेँलो
५			५	पटासी	साडी	५	हाकु	कालो
			६	नम्पा	चोली			
			७	जनी	पटुका			

क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा	क्र.स	नेवार भाषा	नेपाली भाषा
१	मुहुँतु	मुख	१०	न्यातः	गाला	१९	कपा	टाउको
२	मिखा	आँखा	११	स्वँ	फोक्सो	२०	जलासें	मृगौला
३	मिखाफुसि	आँखी भौँ	१२	वा	दाँत	२१	पतिं	औँला

४	म्हुतुसि	ओठ	१३	गपो	घाँटी	२२	दवला	हत्केला
५	प्वा	पेट	१४	पुली	घुँडा	२३	ख्वा	अनुहार
६	सायाँ	कपाल	१५	ल्हा	हात	२४	आँते कुति	आन्द्रा
७	न्येपो	कान	१६	तुति	खुट्टा	२५	म्ह	शरीर
८	मे	जिब्रो	१७	नैपा	छाती	२६	वाका	च्यापू
९	न्याहा	नाक	१८	पुली	नङ्			

तालिका सङ्ख्या १ मा फलफुल जनाउने १३ ओटा, अन्नवाली तथा गेडागुडी जनाउने १२ ओटा, सागपात तथा तरकारी जनाउने १३ ओटा, स्वाद जनाउने १२ ओटा र खाद्य पदार्थ तथा खानेकुरा जनाउने २२ ओटा शब्दहरू । त्यस्तै गरी तालिका सङ्ख्या २ मा सर्वनाम जनाउने १० ओटा, आज्ञा तथा निर्देशन जनाउने १२ ओटा, प्रश्नवाचक शब्द जनाउने १३ ओटा, विशेषण जनाउने १६ ओटा, नातासम्बन्ध जनाउने ३६ ओटा, आदर जनाउने ४ ओटा, नामयोगी जनाउने १० ओटा, क्रिया जनाउने २३ ओटा र अभिवादन जनाउने ५ ओटा शब्दहरू रहेका छन् । त्यस्तै गरी तालिका सङ्ख्या ३ मा अङ्क जनाउने ३० ओटा, समय जनाउने १७ ओटा, प्राकृतिक जनाउने १४ ओटा, बाह्य महिना जनाउने १२ ओटा र सातवार जनाउने ७ ओटा शब्दहरूको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ । त्यस्तै गरी तालिका सङ्ख्या ४ मा जङ्गली जनावर जनाउने १९ ओटा, किराफट्टयाङ्ग्रा जनाउने २१ ओटा, घरपालुवा जनावर जनाउने १६ ओटा र घरेलु सामान जनाउने २८ ओटा शब्दहरू र तालिका सङ्ख्या ५ मा गहना जनाउने ७ ओटा शब्दहरू, भेषभुषा तथा लत्ताकपडा जनाउने ९ ओटा शब्दहरू, रङ्ग जनाउने ७ ओटा शब्दहरू र शरीरका अङ्गहरू जनाउने २६ ओटा शब्दहरूको व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ ।

निष्कर्ष

नेपाली र नेवारी भाषाका शब्दहरूको व्यतिरेकी अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत अध्ययनमा धनकुटा जिल्लाको वडा नम्बर चार, पाँच, छ, र सातमा बोलिने नेवारी भाषा र नेपाली भाषाका ४२४ शब्दहरूलाई सीमा निर्धारण गरेर व्यतिरेकी अध्ययन गरिएको छ । क्षेत्रीय अध्ययन विधिमा आधारित भएर गरिएको यस अध्ययनले धनकुटा नगरपालिकाका ४, ५, ६ र ७ नम्बर वडामा बोलिने नेवारी भाषाका शब्दहरूलाई जनाउन नेवारी भाषाका आफ्नै छुट्टै शब्दहरू भए तापनि केही शब्दहरूलाई जनाउन भने देवनागरी लिपिको नेपाली भाषाका शब्दहरूको प्रयोग गर्ने गरेको पाइयो । नेवारी भाषाका आफ्नै लिपि भए तापनि देवनागरी लिपिको प्रयोग गर्ने गरिएको पाइयो । श्रेष्ठ (२०६०), श्रेष्ठ (२०५९), महर्जन (२०५४) र नेवार (२०६३) ले बताएअनुसार दोलखा तथा ताप्लेजुङका नेवार भाषी समुदायले बोल्ने भाषाका व्यतिरेकी तथा त्यसका विविध पक्षहरू विच विश्लेषणात्मक अध्ययन गरिएको र मैले पनि नेवार भाषी समुदायको बसोबास रहेको धनकुटा नगरपालिका वडा नं. ४, ५, ६ र ७ का एउटा सानो मात्र अध्ययनका लागि नमुना छनोट गरेकाले भावी दिनमा अझ बृहत् तरिकाले खोज, अध्ययन र अनुसन्धान गर्न सकिनेछ । नेवारी भाषा संस्कृति र लिपिलाई अझ बढी विकास र विस्तार गर्न र संरक्षण गर्न यस भाषासम्बन्धी प्रशस्त मात्रामा खोज अनुसन्धान हुन आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भसूची

- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७०), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, शुभकामना प्रकाशन ।
- तमोट, श्यामप्रकाश (२०६५), भ्मी नेवा: , इलोहं प्रकाशन ।
- तुलाधर, प्रेमशान्ति (२०६७), नेवार जातिको चिनारी, आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ।
- तुलाधर, शुवर्णमान (ने.सं. ११३२), आफैँ नेपालभाषा सिकौ, अटो प्रिन्टिङ्ग प्रेस ।
- नेपाली बृहत् शब्दकोश (२०४०), नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- बजेट नीति तथा कार्यक्रम (२०७७), धनकुटा नगर कार्यपालिकाको कार्यालय ।
- बराल, ईश्वर (२०५४), नेवार - नेपाली - अङ्ग्रेजी शब्दकोश, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान ।
- महर्जन, पंच नारायण (ने.सं. ११२७), नेवा समाज, गौरव प्रिन्टर्स ।
- लम्साल, रामचन्द्र र अन्य (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, क्याम्ब्रिज पब्लिकेसन प्रा.लि ।